

n. v. 1950

Lappalaismuistoja Etelä-Pohjanmaan Järviseudulta

Muinaisaikoina asettuivat ihmiset sellaisiin paikkoihin asumaan, missä oli parhaat luontaiset edellytykset toimeentulolle. Etelä-Pohjanmaan Järviseutu, Ähtävänjoen vesistöalueella, oli sellainen paikka, missä alkukantaisen ihmisen oli hyvä liikkua ja missä erikoisesti kalastukselle oli hyvät mahdollisuudet. Siksi jo ammuin näille maille pidättyivät lappalaisetkin. On hyvin todennäköistä, että lappalaisia täällä on asustanut jo kivikaudella. Siihen viittaavat useat kivikautiset asuinpaikkalöydöt "lapinhautojen" lähettäviltä.

Enemmän näitä "lapinraunioita", "lapinkirkkoja" tai "lapinhautoja" tavataan lähempänä meren rantaa. Niinpä esim. Ähtävällä, joka on suhteellisen alavaa maata, korkeimmat kohdat maastossa vaihtelevat meren pinnasta 20 - 40 metrin välillä, on näitä raunioita kaikkein runsaimmin, n. 130. Purmolla niiden lukumäärä on laskettu yli 80. Sekä Ähtävän että Purmon hautojen joukossa arvellaan olevan useita pronssi- ja rautaesinelöytöjä ajalta 200 - 600 v.j.Kr. Mutta tuskinpa mikään estää näitten hautojen silti liittymästä lappalaisasutukseen, vaikka niistä onkin löydetty esihistoriallisia metalliesineitä. 1)

Evijärvellä on "lapinhautoja" lähes 100, kun taas Lappajärvellä tämä luku on jo huomattavasti pienempi. Vimpelissä ja Alajärvellä niitä on edelleen vähemmän ja kun tullaan Suomen selän maille Soiniin ja Lehtimäelle, ei näitä ole montakaan tavattavissa.

Lappalaisaika Järviseudun mailla on saattanut kestää hyvin kauan, ainakin useita vuosisatoja, ehkäpä vuosituhansiakin. Voimakkainta se lienee ollut 800-luvulla. Viimeistään 1300-luvulla ne seudut, joiden nimet ovat jääneet todistamaan lappalaisten oleskelusta, joutuivat suomalaisten tai ruotsalaisten haltuun. Savosta viimeiset lappalaiset lähtivät vasta 1600-luvun puolivälissä. 2)

Puhumatta tästä rannikonpuoleisesta asutuksesta, oli koko sisämaa autiona metsäkorpena, jossa yksin lappalaiset kiertelivät poroineen.

1) Vrt. Suomenmaa VII siv. 246 ja 251.

2) Armas Luukko: Etelä-Pohjanmaan Historia II siv. 18.

Verrattuina naapureihinsa elivät he vielä luonnonperäisemmällä kannalla, ilman vakinaisia asumuksia, pystyttäen yksinkertaiset "kottansa" minne milloinkin sattuivat. Aina olivat he edistyneempien heimojen verottamina ja halveksimina, ja sana "lappalainen" oli vielä 1500-luvulla Suupohjassa tavallinen herjaussana, jonka käyttämisestä usein syyllisiä käräjillä sakoitettiin. 1)

Sisämaan vanhimpina tunnettuina asukkaina ovat lappalaiset, joiden muistoa muoskin seudun kivikautinen viljelys lienee. Heidän kohtalonsa täällä, samoin kuin maamme muissakin osissa, on ollut väistyminen kehittyneempien ja voimakkaampien maananastajien tieltä. Pohjoisten erämaiden rikkaudet, turkikset ja muu metsänriista, hokuttelivat jo historiallisen ajan alussa ja nähtävästi vielä aikaisemmassakin muinaisuudessa muita kansoja levittämään valtaansa niille äärettömille takamaille, joissa lappalaiset samoilivat. Pohjois-Norjan asukkaat esiintyivät siten lappalaisten verottajina jo 9:nnellä vuosisadalla. -

Urhoollinen kainulaiskansa esiityi lappalaisten verottajana ja joutui saaliinjaossa ankaroihin taisteluihin karjalaisten ja norjalaisten kanssa. - (Huom. useat karjalaiset ja norjalaiset paikannimet Järviseudulla).

Hallituksen kehoituksesta siirtyi 1200-luvun (kuningas Mauno Latolukon v. 1277 antamalla luvalla. 2) loppupuolella Hämeen rintamailta uusia hämäläisjoukkoja Pohjanmaalle. Nämä tulokkaat, jotka historiassa tunnetaan pirkkalaisten nimellä, esiityivät kauppamiehinä, mutta samalla Ruotsin hallituksen nimessä ja luvalla lappalaisten verottajina, levittäen Ruotsin valtaa ja vaikutusta aluksi Suupohjan seudulle, sitten pohjoisemmaksi Kemiin ja Tornioon saakka. 3).

Tunnettu pietarsaarelainen tutkija Hans Henrik Aspegren 1760-luvulla ilmestyneissä, Pietarsaaren pitäjää koskevissa tutkimuksissaan mainitsee lappalaisista, että nämä Eerikki Pyhän aikoina asuivat vapaasti varsinaisella Pohjanmaalla eläen metsästyksellä, kalastuksella ja poronhoidolla, kunnes Birger Jaarlin aikoihin alkoivat vetäytyä tuntureille pakoon vieraan vallan alaisuutta. Osa heistä säilytti Pohjanmaan sisäosissa vanhat elinkeinonsa. koko katolisen

-
- 1) J.W.Ruuth, Silmäys Hämäläisten muinaisiin asutusoloihin Suupohjassa. Joukahainen IX siv. 129.
 - 2) Vrt. Eino Jutikkala Talonpojan Historia siv. 201.
 - 3) A.H.Virkkunen, Kainuunmaan asutus ja keskiaikaiset olot. Oma maa II siv. 256.

ajan, kunnes ruotsalaisia uutisasukkaita lähetettiin tänne maata viljelemään. Aspegren kertoo edelleen, että nämä ruotsalaiset uutisasukkaat pitivät vaivattovimpana ampuja lappalaisten poroja, jolloin viimeistenkin tästä kansasta oli pakko muuttaa pois tai vaihtaa elinkeinoa. Poronhoitoa harrastavat lappalaiset eivät asuneet kiinteästi samalla paikalla, vaan liikehtivät sen mukaan, missä poroilta kulloinkin oli paras laidun. He matsästivät jousella ja nuolella ja kalastivat risumerroilla ja jonkinlaisilla verkoilla, asuivat vuodista tai kuusenhavuista tehdyissä kodissa, joskus myös luolissa, varakkaammat kivistä valmistetuissa, risuilla peitetyissä maakuo-pissa. Aspegren sanoo täällä vielä löytyvän lappalaisten jälkeläisiä, jotka nyt ovat talonpoikina ja osaavat tarkkaan kertoa esi-siensä elintavoista. 1)

Varsin mahdollista on, että osa näistä lappalaismuistoista ovat myöhempää perua. On nim. useita kirjeitä loppuvuodelta 1607, joissa Kaarle IX kovan takaa kehoittaa Pohjanmaan silloista voutia ynnä Korsholman peurankaitsijaa tiedustelemaan Ilmajoen erämaita ja asuttamaan niitä ruotsalaisilla, suomalaisilla ja erittäinkin lappalaisilla, jotka voisivat elättää itsensä kalalla ja peuroilla. Kun vouti myöhemmin ilmoitti, että erämaa oli suurimmaksi osaksi asutettu, missä pellon- ja luhdanviljelys menestyi, moitti kuningas tuota tointa, arvellen että, kun tuossa erämaassa metsäpeuroja kyl-lö löytyi, niin peuranhoito siellä hyvin menestyisi. Sinne siis piti asetettaman lappalaisia ynnä suomalaisia, jotka lappalaisilta oppisivat peruranhoitoa ja elättäisivät itsensä metsänotuksilla, linnustamisella, kalalla ja peuroilla. Mysökin kruunun peuroja piti siellä pidettämän, joiden kaitsijat lappalaiset saisivat jyväläkkeensä Korsholmasta. Maanviljelijät eivät tuolla alueella saisi nauttia, ei metsän, eikä vesien tuotteita, vaan ainoastaan peuranhoitajat, joille sen lisäksi annettiin 6 vuoden verovapaus. 2)

Järviseudun runsas kainuulaisnimistö voi olla myös sen todistuksena että tämä aikoinaan mahtava Kainuun kansa, ennen pirkkalaisten täällä valtaan pääsyä, on pitänyt huolta lappalaisten verottamisesta. Lähtiessämme selostamaan Järviseudun seitsemän pitäjän erilaisia lappalaismuistoja, on paikallaan ensin tutustua siihen tuloväylään, josta lapinverottajat tänne saapuivat, nim. pirkkalaiset.

1) Viljo Lampola, Lappajärven Seurakunta 1637 - 1937 siv. 12.

2) J R Aspelin, Kokoilemia Muinaistutkinnon alalta. Suomi II, 9 siv. 225.

Vanhat tarinat kertovat Ähtärinjärven alkuaan olleen Ähtävänjoen alkujärvenä. Tähän käsitykseen ovat nyt myös tutkijat yhtyneet. Näin onkin paremmin ymmärrettävissä Alajärvi -nimen synty, samoin kuin Ähtärinjärven perillä oleva Peränne ja Alastaival-nimet. Kerrotaan, että vielä silloin, kun Lappajärvellä isoja markkinoita pidettiin, oli Ähtärinjärveltä Lappajärvelle laivakulku. Reitti kulki Ähtärinjärvestä Ruokoseen, Perälampiin, Poikkijokea Livonlähteille ja edelleen Lato- eli Levijokea Alajärveen ja yhä alaspäin. 1)

Ähtärissä tunnetaan paikannimi Lapintaival. Tämä viittaa kulkureittiin, mitä kuljettiin lapinveroa kannettaessa.

Ähtärissä tunnetaan useita lappalaisnimiä ja niihin liittyviä tarinoita. Pitäjän Kivijärven kylässä Kasakan talon maalla on pieni Manalaisen lampi. Tämän lammin niemessä on muinoin ollut sauna, jota pirkkalaiset käyttivät majapaikkanaan, kun peuroilla kulkiivat verottamassa lappalaisia. Yksi pirkkalainen jäi saunaan ja kuoli sinne. Tämän johdosta toiset pirkkalaiset olivat mananneet sen lammin, kun siellä heidän toverilleen niin ikävästi kävi. Siitä sai Manalaisenlampi nimensä. 2)

Itä-Ähtärin vanhin talo on Huikuri. Huikurin talon maalla on Lapinniemi. Lapinaho taasen on Lapinniemestä hiukan ylöspäin. Tämä Lapinaho oli palanut kuloiksi. Lappalaiset tulivat seudulle ja heillä oli eväänä rukiin jyviä. He kylvivät siemenet tähän kuloon, joka siten oli valmista kaskea. Talven vietettyään suuren kiven juurelle tekemässään kotoksessa, he seuraavana kesänä leikkasivat siltä aholta rukiin ja sen jälkeen taasen siirtyivät muualle. 3)

Ähtärinjärven yläpäähän tultaessa on ensinnä Järvisuontuun kuuluva Lehtimäen pitäjä. Täälläkin on muutamia muistoja säilyneenä lappalaisista. Livonlähteet, joista nykyisin Ähtävänjoki alkaa, pitäisi tarkoittaa poronjuottopaikkaa, jossa lappalaiset muinoin olisivat porojaan juottaneet. 4)

1) Kertoja Kustaa Pahkamäki, Soini Laasalankylä, s. 1873.

2) Kertoja Heikki Rantala, Ähtäri Kivijärvi, s. 1881.

3) Kertoja Heikki Kuoppamäki, Itä-Ähtäri, s. 1896.

4) Herman Arola, Lehtimäen Aukkaita, siv. 11.

Lehtimäellä on tunnettu kylän nimi Lipo. Tämä saattaa johtua sanasta Livo. (Leivonlähteet) Karjansillanluoma, josta on puolen kilometriä Livonlähteisiin, on Hirvikuoppainkangas. Kankaalla on useita miehen syvyisiä kuoppia. Hirviharju on myös täällä Hirvikuoppain kankaalla. Samanlaisia "peurahautoja" tai "hirvenkuoppia" kuin täällä Poikkijoen varrella, on myös Valtarinmäellä. Ne lienevät lappalaisaikaisia. 1)

Edelleen tunnetaan pitäjistä Kotakorpi, Kotamäki ja Kotaniemi. Myös nimi Kätkä selitetään lappalaisperäiseksi (lapinkielellä gaetket tai kätki tarkoittaa ahmaa tai gaedke kiveä). Kätkäjärvi sijaitsee 7 km Suomenselän harjanteelta länteen. 2)

Muita lappalaisnimiä Lehtimäellä on Kotaneva ja Kotasaari.

Lappalaisiin liittyvä tarina tunnetaan Lehtimäeltä vielä niin myöhään kuin 1700-luvun lopulta. Kerrotaan, kun silloiset Lehtimäen ja Soinin sutulaiset väsyivät kulkemaan Lappajärven ja toiset Ruoveden - myöhemmin Ähtärin ja Alajärven kirkkoissa - päättivät he rakentaa yhteisen kirkon. Kokoonnuttiin Soiniin asiasta tuumaillemaan, mutta paikasta tuli riita. Silloin läksi Lehtimäen mies ajamaan porollaan - oli kait Lappajärven lappalaisilta tuonut poron ajokikseen - päättäen, että siihen, mihin poro väsyi, rakennetaan Lehtimäen kirkko.

Poro seisahtui Soinin ja Lehtimäen nykyisillä rajamailla, mutta ajaja pani sen uuteen vauhtiin. Aution luona, Lehtimäen nykyisellä Suokonmäellä meni poro polvilleen. Vielä jatkettiin tuimaa kulkua, kunnes poro Lehtimäen nykyisen kirkon kohdalla tuuskahti hankeen eikä noussut enää. Siihen kirkko rakennettiin. 3)

Soinin lappalaisnimistöstä mainittakoon Kotamäki Ulvon talojen lähetyvillä, Lapinpuro Vehulla Mustikkamäin lähellä, joka paikka lienee Ähtärin puolella pitäjän rajaa, samoin kuin Kotakangas Ku-parinevan yläpäässä, jossa kolunkyläläiset olivat paossa isonvihan aikana. Kotaniitty on Kivijärven kylässä. Edelleen Kivijärven kylän Kotaperällä on Kotamäen talo. Kukonkylässä tavataan Kotenie - mi Leväsuon laidassa Lehtimäen rajalla. Kotakankaasta Laasalankylässä, Alajärven rajalla, louhitaan muurauskiviä. Laasalankylän

1) Kertoja Risto Ukonmäki, Lehtimäki s. 1895.

2) S.Grönroos, Kätkä. Ilkka 20.01.1943.

3) Aaro Vallinmäki, Hiilipiirtoja Lehtimäen asutuksesta, siv. 7.

Katajamäen maalla on Kotalahti Kuninkaanlammissa. Sen ympärillä on myös Kotalahdenkangas ja Kotalandensuo. Pesolan perällä Kotasuolla on Kotasaari. Keisalan mäellä taas tavataan nimi Kotapelto.

Monet pitkät tarinat liittyvät Hankajärven Lapinsaareen. Täällä saarella, jossa on asunut lappalaisia, vieläkin näytetään niistä muistona raunioita. Siellä asuessaan lappalaisen lapsi kuoli lahnanruoto kurkkuun. Lappalainen tämän johdosta kirosi järven, ettei siitä pidä kehenkään koskaan saaman lahnoja. Kiros onkin niin pätenyt, että vasta viime vuosina Hankajärvestä on vähin lahnoja saatu. 1). Noin 30 vuotta sitten Salon Kalle sai täältä ensimmäisen lahnan.

Hankajärven viimeisinä lappalaisina asui sokea äiti kahden poikansa kanssa. Kun näiden elämä saarella tuli mahdottomaksi, lähtivät lappalaiset täältä, kantaen sokeaa äitiään. Parviaisen taloon Kuninkaanjoen kylässä he ensinnä olivat tulleet apua aneemaan. Niin jäi lapinkota Lapinsaarella autioksi. 2). Lapinsaaren niemestä on löydetty kivitaltta.

"Lapinraunioita" on Keisalan talon alueella sekä Stor- ja Lill-
2 kylän talojen tiluksilla. 3)

Lappalaisten verottajiin pirkkalaisiin ehkä liittyy tarina niistä erakkolaisista, jotka nousivat Ähtärinjärveltä ja jättivät veneensä Veneheitonkoskeen Ähtärin-Soinin rajoilla, kun tulivat metsästämään ja kalastamaan tänne sydänmaille. 4)

Alajärvellä "lappalaisten pyyntikuoppia" ikivanhojen kertomusten mukaan on Panulan kankaalla, jossa on tavattu neljä kuoppaa. Lähellä olevien järvien välissä niitä on enempikin. Mainittakoon, että täältä panulankankaalta on löydetty useita kivikauden esineitä. 5)

"Lappalaisten kuoppia" tavataan kahden puolen Levijokivarressa, mihin on n. kaksi kilometriä kylästä Soiniin päin. Näitä kuoppia täällä on ainakin viisi. Ne ovat läpimitaltaan 3 -4 m ja tuskin metriä syviä. Kuoppien pohjassa on tuhkaa ja hiiltä. Vanhat sanoivat näitä "lappalaisten kalakuopiksi". Paikka on Anttilan talon ja Valtion maata. 6)

1) Kertoja Vaito Pesola, Soini s.1887.

2) Kertoja Urho Ollikainen, Soini s.1901.

3) Lampola m.t. siv.12.

4) Kertoja Kalle Hietala, Soini Kukonkylä s.1872.

5) Kertoja A K Panula, Alajärvi Levijoki s.1880.

6) Kertoja Kalle Takala, Alajärvi Levijoki s.1886.

Edelleen tavataan " lappalaisten hautoja" Kotakankaan harjulla Levijoen talojen lähetyvillä. Kotakankaan yli kulki ennen soini-laisten kirkkotie Kuhmosen nevan kautta. 1)

Lähellä Tikanjärveä oli kaksi "lapinhautaa" rinnan. Ne olivat maa-hautoja. Luita niiden pohjalta löytyi sekä veneen muotoinen kivi-kirves. Näitä hautoja Erkki Keski-Levijoki kertoi 1890-luvulla olleensa täyttämässä, kun paikka kuokittiin pelloksi. Muistakin Levijoen lapinhaudoista on löydetty esineitä. - Honkapuron varres-sa on myös "lapin maakuoppia". 2)

Muita lappalaisnimiä Alajärvellä on Kotakorpi, Kotavuori ja Kota-lahti. 3)

Kota-aho on Mänkijärvellä Hirvijärven lähetyvillä. Kotaniemi on Mänkijärven itärannalla.

Kurejoella aikoinaan eläneet vanhat miehet Ruoti-Matti, Suutari-Matti ja monet muut olivat kertoneet, että Matti Kurki-nimisellä voudilla oli varastopaikka Kurejoen rannalla Sissalan kohdalla, tämä vouti keräsi veroja Lappajärveltä, Evijärveltä ja kauempaakin. Vouti lähetti sanoja, niin verot tuotiin varastopaikalle. Ja haki niitä Kurki itsekin. 4)

Matti Kurki on päämiehiä myös Peräpohjolan vanhoissa lappalais-ja pirkkalaistarinoissa. 5)

"Soutaa kuin kurki". Tähän sananparteen, joka vielä tunnetaan ai-nakin Alajärven Kurejoella, kätkeytyykin joen nimen syntyhistoria. - Ennen oli mahtava päällikkö Kurki, kertoo tarina, joukkonsa kans-sa soutanut Lappajärveltä jokea vastavirtaan ja itse Kurki oli vi-hapäissään myös soutanut. Tästä on joki saanut Kurjenjoen nimen, joka nimi murteessa on muuttunut Kurejoeksi. 6)

1) Vrt. Suomenmaa VII siv. 342.

2) Kertoja Erkki Keski-Levijoki, Alajärvi Levijoki s.1869.

3) Vrt. Luukko, Etelä-Pohjanmaan Historia II. s.15.

4) Kertoja Jaakko Latvala, Alajärvi, Kurejoki, s.1895.

5) Väinö Voionmaa, Kurki-suvun syntymäsijoilta. Historiallinen aikakauskirja 1934 N:o 1.

6) Kertoja Erkki Sissala, Kurejoki n. 75 v.

Kerran pirkkalaisretkikunta souti veneillä, tällä kertaa Pontsaan Mikon johdolla, ja suuntasi matkansa rantaan, poiketakseen Pyhävuorelle uhraamaan. Pyhävuorella piilotelleet lappalaiset huomasiivat jo kaukaa pirkkojen tulon. He hiipivät rantavitikkoon väijyksiin nuolipyssyineen. Kun pirkat lähestyivät rantaa, suhahti heitä kohti parvi kyykkäärmeen myrkyssä kastettuja nuolia. Yhdeksän pirkkalaista kuoli veneisiinsä. Jäljelle jääneille pirkoille tuli kova kiire huopaamaan takaisinpäin. Tästä pirkkalaisten ja lappalaisten yhteenotosta sai tarinan mukaan nimensä Surmaniemä, joka paikka on Lappajärven niemi, lähellä Kurejokisuuta, Neulaniemen vieressä. 1)

Vimpelin Pyhävuori on ollut tärkeä etappi pirkkalaisten lapinverotusmatkoilla. Tarina kertoo, että täällä pirkkapäälliköt uhrasivat jumalille lappalaisten lapsia. Vuorella oli alustoilla suuri, sylen korkuinen kivijärkäle. Tätä pirkkalaiset pitivät pyhänä, jumalten laittamana alttarina. Alttarin juurella paloi "ikuinen uhrirituli", kuten tarina edelleen kertoo. Pyhävuorelle eivät rullittakaan milloinkaan tohtineet mennä, koska vuori oli jumalille pyhitetty. 2)

Vimpelin Sääksjärvellä on lappalaisista muistona Lappalaisenkannas, joka sijaitsee Mäkelän taloista puolentoista kilometriä kaakkoon. Kotavuori on Hallapuron lähellä, itäsuunnassa.

Vimpelissä oli nostettu karhut syömään Rankilan Tosalta lehmiä. Kun Tosa oli menettänyt jo monta lehmäänsä karhun suuhun, lähti hän Lappiin päänoidan puheille.

Lapissa noita sanoi Tosalle: "kun ovimaisen härän päästät tunkiolle, lakkaa karhun hammas pystymästä." Tämä Tosa lupasi täyttää. Lapin noita tiedusteli Tosalta sitten: "Kumpaa sinä menet kotiin - lennonjytyä, vai mielenjytyä?" Kun Tosa halusi menevänsä mieluunmin lennonjytyä, meni Vimpelin mies kohta sen jälkeen horrokseen ja heräsi vasta kotoansa tunkiolta.

Tosa täytti lupauksensa ja talutti navetasta oviparresta härän tunkiolle. Pari kertaa härkä ennätti mölähyttää, kun se katosi.

Kun Tosan lehmät seuraavana iltana tulivat kotiin, oli kellokka kovasti kuolassa. Karhu oli käynyt sen kimppuun, mutta sen hammas ei enää pystynytkään lehmään.

-
- 1) Väinö Tuomaala, Pirkkalais- ja kainulaismuistoja Etelä-Pohjanmaan Järvisseudulta. Kytösavut II siv. 75.
2) Tuomaala e.m.t siv. 75.

Tätä on kertonut Nygårdin Maija Vimpelistä, joka meni Kauhajärven Luomalaan miniäksi. Maija oli vakuuttanut asian todeksi ja maininnut lisäksi, että vieläkin on Vimpelissä Tosan kaappi. 1)

Järviseudun vanhassa emäseurakunnassa Lappajärvellä on lappalaismuistoja jo paljon runsaammastikuin ylempänä olevissa pitäjissä. Tämän Etelä-Pohjanmaan suurimman järven nimikin jo tavallaan voi todistaa seudulla olleen oikein lappalaiskeskuksen. -

Lappajärven Nykälä on kaikkien vanhojen kertomusten mukaan ^{asuin-}vanhin paikka Järviseudulla. Ensimmäisen asukkaan täällä sanotaan olleen lappalaisen "Nykälän noidan". Myös häntä sanotaan "Nykälän lappalaiseksi", "Nykälän parraksi" tai "Nykälän Konnaksi". Nykyisin ehkä "Nykälän äijä" on yleisin käytetty nimi hänestä.

Nykälän niemellä, lähellä Lappajärven niskaa sijaitsevat tunnetut "lapinkirkon rauniot". Rauniot ovat aivan järven rannassa vastapäätä Särkiniemeä. Nykälän niemen "lapinkirkko" on ollut rakennettu hevosenkengän muotoiseksi mökyläkivistä. Lappalaisten hautuunmaa on ollut aivan siinä raunioiden lähellä Nykälän talon pellossa, josta on runsaasti luita löydetty. Täältä lappalaiset muuttivat hautausmaansa toiselle puolelle Lappajärveä, Särkiniemelle, siihen paikalle, missä ennen olivat Nykälän kesänavetat. Täältäkin on tullut pellosta esille luita.

Nykälän vanha isäntä, joka näitä kertoo, mainitsi vielä, että täällä lapinkirkon raunioiden seudulla kovasti kummittelee. Kun v. 1915 Vimpelistä Hokka-Matti oli lauttoja vahtaamassa täällä lapinkirkon raunioiden luona, rupesti hänelle siellä "aika tulemaan pitkäksi". Niinpä hän joutui keskellä yötä hakemaan kertojan talosta kirveen ja kellon hupulaisekseen. Mutta muuttamaan toiselle puolelle järveä Särkiniemelle joutui Hokka-Matti vahtipaikkansa, kun Nykälän niemellä hänelle näyttäytyi päätöntä väkeä. Sitä nousi niin runsaasti kuin sumua.

Nykälänniemen lappalaiset harjoittivat jo maanviljelystäkin. He polttivat kaskia Nykälän kankaalla ja Palaneella kankaalla, joka sijaitsee Kivipuruolla päin.

Kun sitten hämäläisiä ja taalalaisia tuli Lappajärvelle, ajoivat nämä lappalaiset pois. Myös kerrotaan, että lappalaiset ovat otelleet kyröläisten kanssa Lappajärven kalavesistä, jolloin Rajaniemi

1) Kertoja: Juho Puronvarsi, Lapua Kauhajärvi, s.1881.

pantiin rajaksi. Kerrotaankin, että lappalaiset olivat käyneet aina kuninkaissa asti riidellessään kyröläisten kanssa näistä kalavesistä. Nykälänniemen lapinkirkon raunioista niitä tutkinut ylioppilas löysi 60 vuotta sitten kivikirveen, kivisen höylänterän ja puukon. 1)

Nykälänniemen lappalaisten kirkossa on ollut kattokin kivistä. "Kirkko" on ollut rappaamaton huone, jossa oli yksi lasin ja oven reikä. 2)

Nykälännimellä on kahdet rauniot, toiset ovat lappalaisten kirkon, toiset erikseen heidän tapulinsa rauniot. 3)

Nykälänniemen lapinkirkon raunioista on löydetty kaksi omituista kiveä, joissa on puumerkkien tapaista kuviointia. Nämä kivet ovat 10-15 sm paksuisia ja pintalaajuus 40 - 50 sm. Toinen pinta kummassakin on täynnä piirroksia, jotka on hakattu uurteina kiven pintaan ja muodostavat epämääräisiä rykelmiä. Kiviä säilytetään nykyisin Kansallismuseossa. 4)

Nykälänniemen lapinkirkon raunioita on jo vuosisatojen ajan niin kovasti pengottu, että niistä ei paljon enää merkillistä ole nähtävissä.

Nykälän ensimmäinen asukas "Nykälän Konna" oli ryöstänyt pirkoilta hopeat ja säilytti niitä Pyhävuoren luolassa (samassa, missä Reipakan Jaakko on asunut). Täältä Konna kontilla haki hopeita tarpeisiinsa. Konna viettikin hyvin rikasta elämää. 5)

"Nykälän parralla" oli paljon lapsia. Kalastuksella tämä Parta väkensä elätti. Mutta sitten meni lapsen kurkkuun ruoto ja lapsi kuoli. Tästä lappalainen kirosi järven, ettei siidä pidä lohia saataman muulloin kuin suurten vahinkojen edellä. Niin myös on sitten Lappajärven suhteen ollutkin asianlaita. 6)

"Nykälän noita" aitasii Lappajärven lohet Veanteen syväykseen. Jos sitten joku lohen saikin, tiesi se talosta kuolemaa. 7)

Vanhat tarinat asettavat Järviseudun toiseksi vanhimmaksii taloksi Kaasisen (nyk. Keisalan) Soinin Keisalan mäen juurella. Täältä kulkeutui kevätvirran mukana tuoreita lastuja aina Lappajärvelle Nykäsen äijän kalavesille. Tästäkös äijä suuttui ja manasi: "Surma saakoon saalihinsa, joka on minun lammasvallilleni tullut."

-
- 1) Kertoja, Matti Nykänen, Lappajärvi Lamminkylä, s.1875
 - 2) Kertoja Kalle Mäkelä, Korttesjärvi Purmojärvi, s.1870 Lappajärvellä.
 - 3) Kertoja Hermannii Savola, Lappajärvi, s.1879.
 - 4) Jaakko Loukola, Asutushistoriaa ja kansantarinoita Lappajärveltä, kert.Eeli Kivinen, Vimpeli Pokela, s.1900. Ilkka n.v.1933
 - 6) kert.Jaakko Murtoniemi, Lappajärvi Itäkylä, 80 v.
 - 7) kert.Nikolai Laitila, Lappajärvi Itäkylä, s.1888.

Nykäläinen odotti talvea, lähteäkseen sitten suksessa etsimään kuka on tullut hänen nautinnoilleen. - Talvi tuli. Nykäläinen sonnustautui suksilleen ja sanoi lähtiessään:

"Huomenna tuura kylkeesi lopsahtaa."

Kolmannen päivän iltana Nykäläinen löysi Kaasisen saunan. Nykäläinen avasi tuurallaan tämän saunan oven ja sanoi:

"Kost' Jumala, kost' Jumala."

Kaasinen haastoi tulijaa metsokeitolle. Ei kelvannut vihaiselle naapurille tarjottavat, vaikka olikin miehellä suden nälkä kolmen päivän hiihdon jälkeen. Kun Kaasinen näki, mitä miehellä oli mielessä, pääsi hän puikahtamaan pihalle, sai siepatuksi jousipyssyn selkäänsä ja niin suksillaan pakenemaan. Nykäläinen potki perään. - Hiihtivät sitten perävilkkää Pukkivuorelle, joka on Kaasilasta 10 km päässä. Sieltä laskivat Hetesuolle.

"Kylläpä nuolikin vielä nuolasoo."

huusi ahdistaja perästä.

Niin kuitenkin siinä hiihdossa kävi, että Kaasisen nuoli nuolaisikin ja hän raahasi vihamiehensä raadon Hetesuon hettosilmään, pani kiven päälle ja luki sanat:

"Siellä nukut Nykäläinen,
Väkäleuka väkötteleet."

Täällä Kaasisen vanhalla asuinpaikalla näytetään vielä vanhat saunan muurit ja niiltä kiviportaat Kuninkaanjoelle. 1)

Nykälän noidasta on lukemattomia juttuja, kuinka ryssät monella tavalla vanhan vihan aikana yrittivät sitä tappaa: kuumassa vesipadassa kiehuuttivat, härillä halki vedättivät, myllynkivi kaulassa upottivat Veanteen syväykseen jne. mutta aina äijä sai noidutuksi itsensä vapaaksi. 2)

Lapinniemi-nimi tunnetaan myös täällä Nykälänniemen lähetyvillä. Sinnekin on lappalainen tullut asukkaaksi.

Hernesniemen talon metsässä on "Lapinkirkko". Nämä muurit ovat ympyräiset. Lappajärveläiset ovat sieltä aarteita etsineet. 3)

1) Kertoja Kalle Keisala, Soini Keisala, s.1887

2) Kertoja Jussi Niemelä, Lappajärvi Itäkylä s.1873.

3) Kertoja Alfred Savola, Lappajärvi, s.1895.

"Lapinraunioita" tavataan edelleen Lamminkylän Toisellakankaalla ja Perälän Kotikankaalla. Samoin on "lappalaisten kuoppia" Lamminkylän Korkeasaarella ja Koskelankankaalla. Pienempiä "lapinraunioita" on Kyrönniemellä ja Hyytisenniemellä.

Itäkylän Turraanniemessä, Järvelän talon rannassa n. 20 m järveen, on "lappalaisen asuinpaikka", jota sijainnut. Paikalla on kiukaan sijaa muistuttava kasa palaneita kiviä. 1)

"Kotamäki" on Itäkylässä Vieresjoen takana Halametsaaren luona. Myös "Lappakankaan" mainitsee Luukko Lappajärveltä.

Lappajärven Lantelan nimi on lappalaisten antama. Lantelan ensimmäinen asukas on asunut järven rannassa ja se on ollut lappalainen. 2).

"Lapinniemen niitty" on Tarvolan rannassa ja Tarvolan Itänimessä on "kotala" ja "Kotalanjuohos" täällä on vanha hyvä onkipaikka. Muita Tarvolanniemen ikivanhoja paikannimiä ovat niemen pohjoisrannalla sijaitseva Mallinmaa, itärannan Helsingin hiekka ja Seikkala. Kotalassa ja Sapenpajun onkipaikassa on runsaasti lappalaisten kala-aitoja pystyssä. 3)

"Kotalahti" on 1 km Karvalasta kirkolle päin. "Peuranevanharju" on Karvalasta Kauhavalalle mentäessä 3 km päässä. Lappajärven rannassa olevassa Varvijasaarella on ymmyräinen kivipanos, jossa on kaksi sisäänkäytävää. Siihen ovat lappalaiset aikoneet rakentaa kirkon itsellensä. 4)

Lappajärven rannassa on Mänkin saari. Alajärven rannassa on ikivanha järven nimi Mänkijärvi, josta ei ole kaukana Kuortaneen Lappakangas. Evijärven Kivijärven rannassa on taas Mängisbacka. Nämä samansukuiset nimet ovat saattaneet syntyä jo pirkkalaisten lapinverottajien aikana. Mainitaanhan 1440-luvun pirkkalaisten eräluetteloissa Mänkijärvi Alajärveltä kuuluvaksi Karkun kuuden miehen eräalueeseen. Ja vielä 1500-luvulla eräluetteloissa mainitaan Evijärven Kivijärvi, Ähtäri, Ähtämys, Ähtävä ja Ähtävän Maja. 5) Ähtävänjoen erälinja oli vielä voimakas 1500-luvulla, toteaa Jaakkola. 6)

1) Kertoja Eero Järvelä, Lappajärvi, Itäkylä s.1912.

2) Kertoja Jaakko Lantela, Lappajärvi Lantela, s.1869.

3) Kertoja Matti Annola, Lappajärvi Tarvola, s.1869.

4) J.R.Aspelin, e.m.t siv.227.

5) Vrt. Väinö Tuomaala, Kyröläisten muinaiset eräalueet Etelä-Pohjanmaan Järvisseudulla. Kytösavut III, s.227.

6) Jalmari Jaakkola, Suomen varhaishistoria, s.376.

Lappajärven itäisellä selällä sijaitsevat kaksi Kannus -saarta ja Soinin Hankajärven Kannussaaret lienevät saaneet nimensä jo lappalaisaikana. Kun Hankajärven saarissa ja niemissä sanotaan asuneen lappalaisia, voi kannus tarkoittaa myös lappalaisten noitarumpua. 1)

Kottarikankaalla, joka sijaitsee pitäjän läntisimmässä osassa, Kauhavan ja Korttesjärven välissä kapeana kiilana, on tyypillisä lapinraunioita. Näitä täällä nimitetään "roomioiksi" ja niissä kerrotaan asustavan vuoripeikon. - Kottarikankaan vanha tupa oli ollut näiden vuoripeikkojen vesitiellä, kun ne hakivat kankaan eteläpuolelta lähteestä vettä. Kun sitten kottarikankaiset muuttivat tupansa toiseen paikkaan, vähän ylemmälle kankaalle, olivat vuoripeikot tästä muuttamisesta kovasti touhussa. Niinpä ne menivät rakentajien puolipäivällisen aikana rakennukselle "timpraamaan" heidän avukseen.

Kun Kottarikankaan väki oli muuttanut uuteen tupaan ja siellä oli akka pirtissä, saapui roomion peukko lapsensa kanssa pirttiisen kamariin haastamaan lasten vaihtoa. Mutta vaimo otti virsikirjan ja luki sieltä Jumalan sanaa. Silloin peukko katosi lapsineen. Tämä peukko oli ollut suurikokoinen, toinen jalka kuin ihmisellä, mutta toinen karvainen ja kaviollinen kuin hevosella. Peukon lapsi oli myös suuri ja pitkäpäinen. - Syksyllä kerran oli kuulunut roomiosta peukkojen perunanvirusääni. 2)

Toisella puolella Ohranevaa, Mikinmäen vierinkivikalliolla on hyvin säilynyt suurikehäinen, vadin muotoinen kivikuoppa. Tätä paikkakuntalaiset sanovat "Junnan prunniksi". Tässä Kauhavan puolella pitäjän rajaa sijaitsevassa tyypillisessä lapinhaudassa on aikoinaan Mikinmäen eli Mölöperin Kaisa nähnyt aarrevalkean. Aarten etsijät ovat tännekin rauniolle osanneet ja siten jonkun verran turmelleet tätä mielenkiintoista muinaisjäännöstä. 3)

Aikaisemmin Lappajärveen kuuluneessa Kauhajärven kylässä on myös useita lappalaismuistoja. "Kotasaari" on Luomalan talosta Lappajärvelle päin. "Kotakangas" taas on Nokualle mentäessä. Koukkarin mäellä on ollut kolme "hiirenkirnua", mutta nämä lapinrauniot ovat jo suurimaksi osaksi menneet kivenmurskaajan kidasta sisään. 4)

-
- 1) Varpu Kauraniemi, Paikannimikeräyksiä Soinista. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton arkisto.
 - 2) Kertoja Eemeli Jutila, Lappajärvi Mäenpää, s.1879.
 - 3) Kertoja Aarne Tuomaala, Kauhava Viinikka, s.1912.
 - 4) Kertoja Juho Puronvarsi, Lapua Kauhajärvi, s.1881.

Kauhajärven sydänmaassa on Kantinkallio, jossa kerrotaan olevan vuoren notkelmien poikki kulkevia muureja. Kärmesvuorella on jonkinlaisia kivilatomuksia.

Leena Laitila Lappajärven Ammesmäeltä s.1846 oli ollut kuokkimassa Kuusipellolla. Tällöin hänen 10-vuotias poikansa näki hevosen ja miehen ajavan. Hevonen oli komeissa kiiltävissä valjaissa, silat ja mäkivyöt kovasti välkkyivät auringon valossa. Poika kysyi äidiltään, että kuka ajaa tuota tietä mustalla hevosella, jonka selässä niin valjaat kiiltää. Äiti katsoi, mutta ei nähnyt mitään. Sitten poika sanoi, että nyt se on tuossa ihan kohdalla. Samassa tuli kauhea tuuliaispää siihen, joka vei mennessään huoneista olkikatot ja tiestä hiekkaa pölynä nosti. Lapinnoita sillä tavalla kulkee tuuliaispäässä. 1)

V. 1947 löysi Eino Vinkka Lappajärven Itäkylästä, kotirannastaan, järven pohjasta sukeltamalla muinaissuksen. Tätä tyyppiä, joka lienee kuulunut lappalaisille, ei ole toistaiseksi löytynyt vielä näin etelästä, vaan Muonion- ja Oulunjoen välimailta kyllä useitakin. Sen käyttöaika sijoittuu pronssi- ja rautakauteen. 2)

V. 1949 löysi Martti Särkiniemi muinaissuksen Välijoen rantapenkasta, itäpuolelta jokea, n. kilometri Niskan sillasta alaspäin. Tämä suksi on vasemman jalan liukumasuksi, joka on nauhaornamentiikkaan kuuluvien koristeittensa avulla dateerattu n. vuoteen 1200 j.Kr. Tämä Lappajärven suksi on siinä suhteessa ainutlaatuinen, että siinä ei ole minkäänlaista mäystimen reikää, vaan palkkään etu- ja peräpäässä on 2 pystysuoraa reikää, joiden avulla palkkään päälle näyttää kiinnitetyn puinen, nahkainen tai tuohinen talle. Mäystin olisi sitten pantu palkkään yläpinnan ja tallan väliin. 3)

Evijärvellä Aspegren sanoo "lapinraunioita" löytyvän Kerttuankylässä, yhden 15 sylvä pitkän ja 1 leveän, joka hänen aikanaan (1760-luvulla) ylettyi vielä sylvä korkealle maanpinnan yläpuolelle. Siinä oli eri osastoja, ja 1700-luvun kansa sanoi siinä olleen kirkon. Toinen vähän pienempi sijaitsi eräällä hiekkaharjulla puoli peninkulmaa Sirppikoskesta, metsänsisällä. (Näillä Aspegren itse on käynyt Evijärven ensimmäisen kappalaisen Johan Cuhlbergin opastamana).

Tämä Aspegrenin kuvaus näistä Evijärven suurista "lapin kirkon" raunioista tarkoittanee nykyisen Lahdenkylän Puotisen Kotikankaalla si-

1) Kertoja Nikolai Laitila, Lappajärvi Itäkylä, s.1888.

2) Väinö Tuomaala, Lappajärveltä löydetty muinaissuksi. Ilkka 13/11 1947

3) Väinö Tuomaala, Muinaissuksi. Helsingin Sanomat 1/10 1950.

jaitsevia "lapin kirkon" raunioita, jotka edelleen ovat hyvin säilyneet ja mitat sopivat niihin vieläkin muuten, paitsi mataloituneet ne ovat. Raunioilla tämän kirjoittaja kävi viimeksi kesällä 1950. - Näiden Kotikankaan suurten lapinkirkon raunioiden vieressä, samalla kankaalla (vanhaa Evijärven rantaa) on 4 - 5 pienempää, ympyränmuotoista kivikuoppaa, "lapinhautaa". Nämä haudat ovat hyvin säilyneet.

Komeimmat tyypilliset "lapinhaudat" olen tavannut Kerttuankylässä, Norijoen etelärannalla sijaitsevalla korkealla Lamminkankaan kalliolla, Inan- ja Sydänmaankylän välisellä Reispakan harjulla ja Kerttuankylän Isollakankaalla. Hautojen luku on näillä paikoilla kolme tai neljä lähetysten. Nämä haudat, niin kuin monet kymmenet muutkin, joita olen nähnyt pitäjän korkeilla irtokiviharjuilla, ovat ympyränmuotoisia ja suurimman läpimitta n. neljä metriä ja puolentoista metriä syvyys. Hautojen pohjalla usein tapaa hiiltä, tuhkaa tai hiekkaa. Vanhat ihmiset sanovat lappalaisten näissä haudoissa asuneen, että ne ovat heidän kodansa sijoja.

Tavallisesti näitä "lapinhautoja" on aina muutama lähetysten, mutta Kerttuan ja Paalasan välillä, Norijoen etelärannalla sijaitsevalla korkealla irtokiviharjanteella niitä on peräti 23 yhdessä rivissä. Näistä haudoista useimmat ovat hyvin pienikokoisia. Paikalta satakunta metriä Paalaseen päin on tien varressa hyvin säilynyt muinaisten kalastajien saunankiuas.

Inan Kedossa, Evijärven Inanlahden etelärannalla ovat vanhat tunnetut lapinrauniot samalla tavalla aivan veden rajassa kuin ovat Lappajärven Nykälän niemen lapinkirkon rauniot. Näistä Aspelin mainitsee käydessään niitä v. 1869 tutkimassa: "Ne ovat eräällä luhdalla lahden rannalla vastapäätä Inan Kylää Evijärvellä. Yksi eheä, jota tarkemmin katselin, oli muistaakseni neliskulmainen muuraus, noin 5 kyynäräkanttiinsa. Muurit, läjättyt murtokivistä melkein pystysuoraan, olivat noin kyynärän paksut ja toista korkeat, joten raunion keskelle jäi neliskulmainen, osaksi kivillä täytetty aukko. Samalla luhdalla näytettiin myös kaksi pitkänsoikeata "lapinhautaa". Haudat olivat 4 kyynärää pitkät, toista leveät ja puolitoista syvät. Syrjillä oli multapakkoja. Pohjalla, jota kaivettiin, oli puoli korttelia paksu musta multa, mutta syvemmällä koskematon maa. Läheisessä metsässä näytettiin "lapinraunio", jota rovasti Fellman oli kaivattanut;

siitä oli löydetty rautakuokka. Huomioon pistävää oli, että kaikki rauniot olivat murtokivistä, luultavasti valkiolla lohottuja. Yhden-
tapaisia raunioita ja hautoja sanottiin löytyvän myös muualla Inan
ympäristöllä ja Tervajoen (Teerijärven) puolella. Lapinhautoja ja
"Lapinkirkko" näytetään Kallionkankaalla, neljännes länteen Kuoppa-
ahosta; samoin Nissinkankaalla Wähäjärven ääressä. 1)

Kun Fellman meni Inan miesten kanssa tutkimaan Ketoon lapinraunioita,
sanoivat miehet hänelle, että mikä niitä tohtii kaivaa. Rovasti Häl-
vensi miesten pelkoa ja lupasi "pykätä", jos sieltä menninkäiset pa-
haa tulee tekemään. Vanha kansa ei koskenut tällaisiin raunioihin.
Se uskoi niiden kaivamisesta seuraavan onnettomuutta kylälle. 2)

Muilla paikoilla Evijärvellä on lapinraunioita seuraavasti: Lahden-
kylän Tuuliniemellä on useita, joka paikka on Evijärven Puotilahden
pohjoisrannalla, Evijärven kankaalla, joka tarkoittaa Anttikosken
Perkkiön kangasta Ähtävänjoen etelärannalla, on myös hyvin monia "La-
pinhautoja". Viitakankaalla Ahon ja Lemppuksen välillä, Näätälähdän
FyyliSPAikan metsäsarassa Viipurinjärven takana, Juurikkajärven ran-
nalla Töllipakassa, Timosessa Anttikosken Rikun tuvan päässä (jossa
sijainnut kampakeraaminen asuinpaikka). Edelleen sanotaan lapinrau-
nioita olevan Myllykankaalla, vastapäätä Anttikosken taloja Ähtävän-
joen itärannalla. Lähesnevan kiinteällä kalliolla "Lahenlehon" taka-
na on ihmiskäden muovaamia kivilatomuksia.

Sydänmaan kylässä on suuria komeita "lapinhautoja" Sutilankankaassa,
joka sijaitsee Iisakista Lemppukselle mentäessä. Täällä on yksi oi-
kein suuri kivihauta. Myös Väärninkankaassa, Kollilanjärven rannalla,
Timosen ja Jutun välillä, on kaksi suurta "lapinhautaa".

Kerttuankylässä tavataan e.m. lisäksi lapinhautoja Latukanmäessä,
Katilamminkankaalla Naaraksen rajoilla, Ahvenjärven kankaassa, Aholan
talon maalla ja Saarikosken kankaassa. Nämä Saarikosken kankaan rau-
niot ovat tehty maan päälle muualta kuljetetuista kivistä. Ne ovat
kanttiset, 60 - 70 sm korkeat, yhdellä sivulla on metrin levyinen
aukko.

Kivijärven kylässä on pienempiä lapinhautoja Norijoen itäpuolella,
vastapäätä Sauna-ahon taloja.

Jokikylässä on "lapinkirkon muurit" Oosinkankaalla, pari km Kedon ta-
loista etelään. Täällä on yksi suuri, renkaan muotoinen kivikuoppa

1) J.R.Aspelin e.m.t. s.221.

2) Kertoja Jaakko Norrena, Evijärvi Inankylä, s.1847.

ja kaksi pienempää. Myös Lassilankankaalla on "lapinhautoja" ja Jokinevan saarella. Samoin niitä mainitaan olevan Evijärven Kettusaarella.

Lappalaisnimistöä Evijärvellä on myös melkoisesti paikanniminä. Lahdenkylässä on suuri Lappineva, josta Puotisen numeron maihin kuuluvan Murhasaaren rannasta nevasta ojaa tehtäessä on tullut esille "lappalaissuksi". Tarinan mukaan tällä paikalla sanotaan lappalaisen tapetun. Lappinevassa, Anttikosken lähellä on Peurasaari. Peurakallio tavataan Lahdenkylän Kiviniemen lähellä, vastapäätä Puotilahden pohjoisrannalla sijaitsevaa Anninkeunlahtea Kotasaari on Pelttoniemen Kotisaaresta länteen. Kotakangas on Peijakkaan haaran eteläpuolella, Karvosen mailla Dahlbackan ja Karvosen maiden yhtymäkohdassa Paalasta vasten. Toinen Kotasaari tai Kotasaarenkangas on Kerttuankylässä Lamminkorven kohdalla Aholan maalla. Kotapakka on Jokikylässä Kupilan numerossa. Kotapakka on myös Inassa, Evijärven rannalla oleva niemi Peltokankaan talon kohdalla. Kirkonkylässä, Korttesjärven alapäässä on Kotakangas.

"Lappalaisen kirkko ja -hautuuma" ovat sijainneet Kivijärvenkylän Paalasessa, Paalasan järven rannalla, Eemeli Rantamäen Rantakedon Isollapellolla. Tätä oli kertonut vanha isäntä Jaakko Myllymäen isä Matti. 1)

Peurasalmi, joka sekin nimi liittyy ainakin lappalaisten pyyntitapaan, sijaitsee Kerttuankylän Naukumaan ja Hepokankaan välissä, Korttesjärven rajoilla. Tämä Peurasalmi on kahden suuren kankaan välissä oleva liejuinen paikka. Tässä Salmessa on peuroja tapettu puukangeilla kurikoimalla, kun ne ensin on hätyytetty suurilta kankailta tähän liejuun. Samaa hätyyttämistä noudattaen on myös Kerttuan Näätäniemen päässä näätiä pyydystetty. 2) Peuratarha on Kirkonkylässä Yli-Kniivilässä Einari Peltoniemen talon paikka. Tämä on melko uusi nimi ja on se saanut alkunsa sillä tavalla, kun ennen oli mies kulkenut peuran (=poron) kanssa ja pitänyt tätä näytettävänsä tällä paikalla yötä. Poro-nimitys on vanhastaan vieras Evijärvellä ja Järviseudulla. Vieläkin sanotaan poronnahkaa peurannahaksi. 3)

Jokikylässä Ägvistin (Järvisen) lähellä on Järvenkankaalla asunut lappalainen. Tältä oli poika kuollut lahnaruoto kurkkuun, josta äijä kirosi viereisen järven niin, että siitä ei kaloja saataisi, en-

1) Kertoja Oskari Rantamäki, s.1907.

2) Väinö Tuomaala, Tarua ja totta Evijärveltä. Ilkka 12.04.1935.

3) Kertoja Aleksi Mäki, Evijärvi, Kirkonkylä, s. 1881.

nen kuin joku hänen vihamiehensä järveen hukkuu.

Hanhikosken päällä, Oosinkankaan lapinkirkon raunioiden lähetyvil-
lä on Ähtävänjoessa pohjaton Lemmonsilmä. Kun Hanhikoskessa asus-
taneet lappalaisten pyhät pinnut hanhet, jotka tuottivat heille
hyvää pyyntionnea, olivat kaikonneet, pitivät lappalaiset tätä Lem-
monsilmässä asustaneen pahan haltian syynä ja uskoivat, että sen jäl-
keen heidän sillä asuinpaikallaan ei ole onnea. Lemmon silmään lap-
palaiset olivat uhranneet. 1)

Evijärveltä on paljon aikoinaan käyty noidan opissa Lapissa. Siellä
kävi mm. v. 1818 syntynyt Ahon Taavettikin, mutta kuten tiedetään,
ei Taavetista tullut noitaa. Karvosen ensimmäisen asukkaan (Olli
Karvoinen mainitaan 1585) alkusauna sijaitsi Saunaniemen kukkuralla,
täällä ukonvalkea asunnon poltti kaksi kertaa. Lappiin lähdettiin
asiasta selkoa ottamaan, että mihin talo olisi rakennettava, että
se ukontulelta säilyisi. Lapin äijä tuli Karvoseen määräsi talon
tehtäväksi hiukan itäänpäin olevaan laaksoon. Siihen kartano sitten
rakennettiin ja siinä se on säilynyt. 2)

Järviseudun seitsemännessä pitäjässä Kortesjärvellä on myöskin run-
saasti lappalaismuistoja. Purmojärven kylässä on Lappinen ja Lappi-
senjärvi. Täällä Lappisenjärven rannalla on ollut kolme lappalais-
ten majan sijaa. Yksi näitä lappalaisten kodan kiukaita on vieläkin
eheänä kartanon vieressä. Kun lappalaiset hävisivät Lappiselta, kut-
suivat paikkakuntalaiset tätä paikkaa Lappisen autioksi. Sata vuot-
ta lappalaisten lähdön jälkeen, tuli Lappiselle Vähästä Pellisestä
alkuasukkaat v.1811. Muistitiedon mukaan siis vielä ison vihan kyn-
nyksellä on Lappisella asustanut lappalaisia. 3)

Lapinluoma on Purmojärvellä Viitamäeltä Pelliseen päin. Kotakangas
on Isonpellisen järven pohjoispuolella, lähellä sitä paikkaa, johon
Pellisen alkuasukas saapui ehkä jo 1500-luvulla. Lähellä tätä paik-
kaa on Katiskalahti, jossa tavataa lappalaisten liisokatiskoita. 4)
Kotakangas on myös Rullisenjärven luoteispuolella, Laukkosen maalla.
Lapinkangas on Mannisen ja Palojärven välillä.

Kortesjärven Saarijärven lounaisrannalla kulkevassa hietaharjussa
on useita pieniä kuoppia, joita sanotaan lappalaisten kaivaneen ka-
loja pyydystäessään. Saarijärvessä on silloin vesi ollut niin kor-

-
- 1) Kertoja Matti Kirsilä, Evijärvi Jokikylä s.1902. Kuullut isoisältään
2) Kertoja Antti Haapaniemi, Evijärvi Kukonkylä s.1856
3) Kertoja Elias Lappunen Kortesjärvi Purmojärvi s.1867
4) Kertoja Matti Kotiaho, Kortesjärvi. Purmojärvi s.1869

kealla, että lappalaiset olivat päästäneet vettä näihin kuoppiin ja tyhjentäneet ne sitten taas jälleen, siten saadan kaloja. 1)

Samoista kuopista kirjoittaa Aspelin: "Kortesjärvellä tavataan lapinhautoja Saarijärven rannoilla, 4 uutta virstaa itäänpäin kirkolta. Niissä on lappalaisilla ollut asumuksia. Tuossa Saarijärvestä oli ennen ollut lahnoja, mutta kun kerran Lappalaisen poika kuoli lahnan ruodosta, niin noitui isä järven lahnattomaksi. Kockmosen neva on kaksi uutta virstaa Kortesjärven kirkolta. Tuolla nevalla on Palo-saari, jolla ihmeenä näytetään suuri raunio, 50 kyyn. pitkä, 20 leveä ja 2 korkea. Tuo omituinen kivikkö on epäilemättä luonnon satumusta. Kortesjärven ja Alahärmän välillä on Haarusjärvi, jonka li-kellä on Kalmoolakso ja Kalmookangas. Kankaan rinteellä näytetään myöskin "kaivantoja", joissa lappalaisilla on ollut asumuksia. Haarusjärven ja Perkiönmäen välillä on Rauniomäki, jonka rauniot luultavasti ovat lappalaisia. Yhdestä on löydetty luu. Varsin tavallisia löytöjä Lapinraunioista ovat muuten alkuperäiset rautakuokat. Tarinan mukaan oli rautakuokkia löytty Lapinraunioista sekä Kortesjärvellä, Evijärvellä että Tervajärvellä (=Teerijärvellä) 2)

Edelläolevasta ilmenee, että Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla on hyvin runsaasti erilaisia lappalaismuistoja. Tietenkään tässä ei ole vielä aivan tarkkaan kaikki luetteloitu. Varsinkin Alajärvellä, jossa niin tarkkaa keräystä vielä en ole suorittanut kuin muissa pitäjissä, saattaa löytyä lappalaismuistoja paljon lisää.

Järviseudun "lapinhaudat" ovat edelleen niiden vähäisten tutkimusten pohjalla, joita lähes 100 vuotta sitten Jaakko Fellman ja J.R.Aspelin suorittivat. Lappalaismuistojen perusteellinen tutkiminen varmaan toisi uutta valaistusta Ähtävänjoen vesistöreitin asutuskysymyksiin.

1) Jouko Aspholm, Kortesjärvi Saarijärvi. E.P:n Nuorisoseuran arkisto.
2) J.R.Aspelin e.m.v. s.222.